הגמרא מביאה את טענתו של שמואל שאדם נאמן לומר פתח פתוח מצאתי: **אִיתְּמַר, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, חֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ לָהֶם לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל** ׳כתובה׳, **לְכְתּוּבָה תִּקְּנוּ מָנֶה** – מאה זוז, שכל הנושא אשה מחויב בדבר, שאם ימות או יגרשנה תגבה כתובתה מנכסיו, **וְהֵם** – חכמים עצמם **הֶאֱמִינוּהוּ לבעל, שֶׁאִם אָמַר פָּתוּחַ פָּתוּחַ מָצָאתִי**, ולא היתה בתולה, **נֶאֱמָן** להפסידה כתובתה, ואף שאין לו עדים.

תמהה הגמרא: **אִם כֵּן, מָה הוֹעִילוּ חֲכָמִים בְּתַקָּנָתָם** שתקנו לה כתובה, והרי כל אדם יכול לפטור את עצמו מחיוב כתובה על ידי שיטען בשקר שפתח פתוח מצא.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא**, אין לחשוש לכך, משום **שֶׁחֲזָקָה** היא **שֵׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בְּסָעוּדָה** של נישואין, **וּמַפְסִידָהּ** בטענת שקר שלא היתה בתולה, אלא אם היה שונאה מתחילה לא היה טורח כלל בסעודת נישואין כדי לגרשה מיד לאחר מכן, אלא היה מגרשה לאחר האירוסין. ועל כרחך שאינו טוען כן בשקר מחמת שנאה אלא אמת בדבריו שמצא פתחה פתוח, ולכן האמינוהו חכמים.

* * *

אגב המבואר כאן שכתובת אשה מתקנת חכמים, מביאה הגמרא בברייתא נוספת בענין זה: **תָּנָא** בברייתא, **הוֹאִיל** ותקנת כתובה **קָנָס חֲכָמִים הוּא, לכך לֹא תִּגְבֶּה** האשה את הכתובה [לאחר גירושיה או לאחר מיתת בעלה] **אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית** – קרקע גרועה, הקשה לעיבוד ולזריעה. והיינו שאם יש לבעל קרקעות עידית [–משובחת] בינונית וזיבורית, יכול לתת לה את שווי כתובתה מהקרקע הגרועה ביותר.

תמהה הגמרא על לשון הברייתא שהכתובה היא ׳קנס חכמים׳: **׳קְנָסָא׳, בתמיה, מַאי קְנָסָא** – מה פשע הבעל שמחמת כן קנסוהו חכמים. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור שכוונת התנא, **הוֹאִיל וְחִיּוּב כתובה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית.**

מביאה הגמרא את סיום הברייתא: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּתוּבַּת אִשָּׁה מִן הַתּוֹרָה היא.**

הגמרא מקשה סתירה מברייתא זו לברייתא אחרת. מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָכִי**, שכתובת אשה מן התורה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בתורה לגבי אדם שפיתה נערה ובא עליה, שחייב לישא אותה, אמנם אם אביה ממאן ליתן אותה לו לאשה, אזי ישלם לה ממון, וחיובו הוא **׳כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת׳** (שמות כב טז). אמנם לא התפרש מהו שיעור ׳מהר הבתולת׳, ומפרשת הברייתא שיש ללמוד מהפסוק **שֶׁיֵּהא** כסף **זֶה**, שנותן לנערה המפותה, **כְּשִׁיעוּר ׳מוֹהַר הַבְּתוּלוֹת׳** שאמרה התורה לגבי האונס את הבתולה, שנאמר **׳וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאָבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף׳** (דברים כב כט), ואף המפתה נותן סכום זה. ממשיכה הברייתא ודורשת אף את דין האונס מדין המפתה, **וּמאידך** יש להקיש שיהיה **׳מוֹהַר הַבְּתוּלוֹת׳** האמור לגבי אונס, **מָה זֶּה** – כדין הנאמר במפתה, שכשם שלגבי מפתה אמרה התורה ׳כסף יִשקל׳, ומלשון ׳ישקל׳ משמע שיהיו אלו שקלי כסף ולא מעות כסף, אף חמישים כסף האמורים באונס יהיו בשקלי כסף ולא במעות. וממשיכה הברייתא: **מְכָּאן** – מפסוק זה אף **כָּל מָכוֹ חֲכָמִים לְכְתּוּבַּת אִשָּׁה** שהיא **מִן הַתּוֹרָה**, שהרי ׳מוהר׳ הוא לשון נדוניה שנותנים לאשה בכתובתה, וכיון שכתבה התורה את תשלום המפתה בלשון ׳מוהר הבתולות׳, באה התורה לרמז בכך שדין ׳מוהר׳ [–כתובת אשה] הוא מן התורה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, כְּתוּבַּת אִשָּׁה אֵינָהּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים**, שתקנו חכמים כתובה לאשה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. וזהו שלא כמובא לעיל בשמו שכתובת אשה מן התורה.

מתרצת הגמרא: **אֵיפּוֹךְ** – יש להפוך את שיטות התנאים שבברייתא האחרונה, שרבן שמעון בן גמליאל הוא האומר שדין כתובת אשה הוא מדאורייתא, וחכמים סוברים שכתובת אשה מדברי סופרים.

מבררת הגמרא: **וּמַאי חָזֵית דַּאֲפַכְתְּ בָּתְרֵייתָא, אֵיפּוֹךְ קַמַּיְיתָא** – מה ראית להפוך את השיטות שבברייתא האחרונה, שמא יש להפוך את השיטות שבברייתא הראשונה, ולומר שרבן שמעון בן גמליאל סובר שחיוב כתובה הוא מדרבנן.

מבארת הגמרא: משום **דְּתָא שַׁמְעְתָּא** – שהרי שמענו **לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר** במקום אחר **שִׁכְתּוּבַּת אִשָּׁה מִדְּאוֹרַייְתָא** היא, ויש להפוך אף את השיטות שבברייתא האחרונה, כדי שגם בה יתבאר שכן היא דעתו. מבארת הגמרא היכן מצינו כן: **דְּתָנַן** במשנה (להלן קיז:), הנושא אשה בקפוטקיא [–שם מקום], וגירשה בארץ ישראל, נותן לה סכום כתובתה ממעות ארץ ישראל, ואף על פי שהתחייב לה מעות קפוטקיא שהם גדולות יותר, מכל מקום כיון שכתובת אשה מדרבנן הקילו חכמים בתשלומיה, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר**, **נוֹתֵן לָהּ מְעוֹת קַפּוֹטְקָיָא**, משום שלדעתו כתובת אשה מן התורה, וחיובו אליה הוא כמו הלואה, שאם התחייב בסוג ממון מסוים עליו לפרוע בו, ואף כאן עליו לפרוע במעות קפוטקיא, וכיון שמבואר במשנה שלרבן שמעון בן גמליאל כתובת אשה מן התורה, יש לשנות את הברייתא באופן שגם בה יבואר כן.

תירוץ נוסף ביישוב הסתירה בדברי רבן שמעון בן גמליאל: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא**, שאין צורך לשנות את דברי הברייתא, אלא **כּוּלָּהּ** – כל הברייתא, דברי **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הִיא, וַחֲסוּרֵי מֵיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – חסרה היא הברייתא ויש להוסיף בה מילים, וכך יש לשנות בה, **מְכָּאן מָכוּ חֲכָמִים לְכְתּוּבַּת אִשָּׁה מִן הַתּוֹרָה**, אמנם זהו בבתולה, אבל **כְּתוּבַּת** הנושא **אַלְמָנָה אֵינָהּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כְּתוּבַּת אַלְמָנָה אֵינָהּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.** ולפי גירסא זו נמצא שדעת רבן שמעון בן גמליאל גם בברייתא זו שכתובת בתולה מן התורה, וכמבואר במשנה.

* * *

הגמרא מביאה מעשים שונים בטענת בתולים: **הַהוּא דְּאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** – מעשה בחתן שבא לפני רב נחמן, **וְאָמַר לֵיהּ** לרב נחמן, **פָּתַח פָּתוּחַ מָצָאתִי** באשתי, שלא היתה בתולה. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן** לאנשיו, **אַסְּבוּהוּ כּוּפְרֵי** – הלקוהו במקלות העשויות מענפי דקל שיש בהן קוצים, משום שבטענתו ׳פתח פתוח מצאתי׳ מוכח שהוא בקי מהו פתח פתוח, ובודאי הזונות מהעיר **׳מְכָרְכָתָא׳, חֲבִיטָא לֵיהּ** – חבוטות ושוכבות לפניו תמיד לזנות, ועל ידי כך הוא בקי מהו פתח פתוח, והחשוד על הזנות צריך להלקותו.

מקשה הגמרא: **וְהָא רַב נַחְמָן** עצמו **הוּא דְּאָמַר** לעיל שהאומר פתח פתוח מצאתי **מְהֵימָן**, וכיון שלא אמר שם שצריך להלקותו, משמע שאינו נחשד על הזנות בטענה זו. מתרצת הגמרא: אמנם **מְהֵימָן** לאסרה עליו ולהפסידה כתובתה ואפילו אם הוא בחור, אלא שמכל מקום בחור שיודע להבחין בין פתח פתוח לפתח נעול, נחשד על הזנות **וּמַסְבִּינָן לֵיהּ כּוּפְרֵי**, והטעם שלעיל לא אמר זאת רב נחמן בדבריו, משום שלא עסק שם אלא לגבי נאמנותו.

מביאה הגמרא תירוץ נוסף: **רַב אַחַאי מְשַׁנֵּי** – מתרץ את דברי רב נחמן באופן אחר, שבאמת במעשה שבא לפני רב נחמן לא האמינו, וטעם החילוק, **כָּאן** – במעשה זה שרב נחמן לא האמינו, מדובר **בְּבָחוּר**, שאינו בקי בפתח פתוח ואינו נאמן, ומה שאמר ׳מברכתא חביטא ליה׳ כוונתו בלשון בתמיה, וכי זונות חבוטות לפניו כדי שיהיה בקי בכך, ואמר להלקותו משום שהעיז פניו לומר שמצא פתחה פתוח. ואילו **כָּאן** – דברי רב נחמן שאמר לעיל שנאמן, מדובר **בְּנָשׁוּי**, שכיון שאין זו בעילתו הראשונה והוא בקי בפתח פתוח, נאמן לאסרה ולהפסידה כתובתה, וגם אין טעם להלקותו משום שאין בדבריו העזת פנים.

המשך בעמוד קפד

1 מעשה נוסף בענין זה: **הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל** – מעשה
2 בחתן שבא לפני רבן גמליאל, **וְאָמַר לֵיהּ פָּתַח פָּתוּחַ מָצְאתִי, אָמַר**
3 **לֵיהּ** רבן גמליאל, **שָׁמָא הַטִּיחָה** בשעת הבעילה ולכך לא הרגשת
4 בדוחק, והיה נראה לך שפתחה פתוח. הוסיף רבן גמליאל ואמר,
5 **אֲמַשּׁוֹל לְךָ מָשָׁל לָמָּה הָדָבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ** לביתו **בְּאִישׁוֹן**
6 **לַיְלָה וַאֲפֵילָה**, ויש דבר המעכבו מלפתוח את דלת ביתו, שאם
7 **הִיטָּה** את הדלת לצדדין, **מָצָאוֹ פָּתוּחַ** ללא דוחק, אך אם **לֹא הִיטָּה**
8 את הדלת, **מְצָאוֹ נָעוּל**. וכן בבתולה שבאמת פתחה נעול, מכל
9 מקום כיון שהיטה נכנס ללא דוחק.
10 מביאה הגמרא לשון נוספת בדברי רבן גמליאל: **אִיכָּא דְּאָמְרִי**,
11 שרבן גמליאל לא שאלו 'שמא הטית', משום שאין זה מצוי שאדם
12 יטה ללא כוונה, אלא **הָכִי אָמַר לֵיהּ, שָׁמָא בְּמִזִּיד הִטִּיתָהּ**, ועל ידי
13 כך **עָקַרְתְּ לָרֶשֶׁת וְעָבַרְתְּ** – עקרת את הדלת והבריח, כלומר, אכן
14 היה פתח נעול אלא שבשעת הטייתך עקרת את בתוליה. הוסיף
15 רבן גמליאל ואמר, **אֲמַשּׁוֹל לְךָ מָשָׁל לָמָּה הָדָבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהוּא**
16 **מְהַלֵּךְ** לביתו **בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵילָה** ויש דבר המעכבו מלפתוח את
17 דלת ביתו, שאם **הִיטָּה בְּמֵזִיד** – אם מתכון להטות את הדלת בכח,
18 **מְצָאוֹ פָּתוּחַ**, אך אם **לֹא הִיטָּה בְּמֵזִיד, מְצָאוֹ נָעוּל**. וכן כאן, אם לא
19 היה מטה בשעת הבעילה היה מוצא פתח נעול.
20 **הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּר רַבִּי** – מעשה בחתן שבא
21 לאחר בעילתו הראשונה לפני רבן גמליאל בר רבי, **וְאָמַר לֵיהּ, רַבִּי,**
22 **בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי דָּם** בתולים באשתי. **אָמְרָה לוֹ** האשה, **רַבִּי**, לא
23 נבעלתי מעולם **וּבְתוּלָה הָיִיתִי** קודם ביאה זו. **אָמַר לָהֶם** רבן
24 גמליאל, **הָבִיאוּ לִי אוֹתוֹ סוֹדָר** שקינחתם בו לאחר תשמיש
25 ואבדקנו האם יש עליו טיפי דם, **הֵבִיאוּ לוֹ הַסּוֹדָר וּשְׁרָאוֹ בַּמַּיִם**
26 **וְנִכְבְּסוֹ, וּמָצָא עָלָיו כַּמָּה טִיפֵּי דָּמִים** שהיו מכוסים תחילה בשכבת
27 זרע, והתברר הדבר שבתולה היתה, **אָמַר** לוֹ רבן גמליאל לחתן,
28 מותרת היא **וְלֵךְ וְבָה בְּמָקָּחֵךְ**, משום שטיפות אלו דם בתולים הן.
29 **אָמַר לֵיהּ הוֹנָא מַר בְּרֵיהּ דְּרָבָא מִפַּרְזִקְיָא לְרַב אַשִׁי, אֲנַן נַמִּי נַעֲבִיד**
30 **הָכִי** – גם אנו נעשה כך, שאם יבא חתן לפנינו שלא מצא דם
31 בתולים, נכבס את הסודר ונבדוק אולי ימצא שם טיפי דם. **אָמַר**
32 **לֵיהּ** רב אשי,

גִּיהוּץ שָׁלָנוּ – של בני בבל, שאנו מגהצים את הבגד לאחר הכיבוס על ידי שפשוף באבן הזכוכית, הרי זה מנקה כְּכִיבּוּס שֶׁלָּהֶם – של בני ארץ ישראל, אבל כיבוס שלנו בבבל [ללא גיהוץ] אינו חזק ככיבוס שלהם ואינו מנקה כראוי, ואין תועלת בכיבוס שלנו כדי לבדוק אם היו טיפות דם בבגד. וְאִי אָמְרַתְּ נְיָיעֲבֵד גִּיהוּץ – אם תאמר שגם אנו יכולים לבדוק זאת על ידי כיבוס וגיהוץ, אין תועלת בכך, כיון דִּמְעַכְּרָא לֵיהּ חִוְּירָתָא – שפשוף האבן בשעת הגיהוץ מעביר ומנקה גם את טיפות הדם, כך שאי אפשר לגלות על ידי כיבוס או גיהוץ האם היו בבגד טיפות דם.

מעשה נוסף: הֲהוּא דַּאֲתָא – מעשה בחתן שבא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּר רַבִּי, וְאָמַר לֵיהּ, רַבִּי, בְּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי דָּם בתולים באשתי. אָמְרָה לוֹ האשה, רַבִּי, עֲדַיִין בְּתוּלָה הָיִיתִי, ומה שלא ראה דם משום דְּשַׁנְיָא בְּצוֹרַת הָוָה וּבישה לחלוחית האיברים. רָאָה רַבִּי שֶׁפָּנֶיהָם שְׁחוֹרִים מחמת הרעב, וְצִוָּה עֲלֵיהֶן וְהֶכְנִיסוּם לַמָּרְחָץ וְהַאֲכִילוּם וְהִשְׁקוּם עד שחזרה הלחלוחית לאבריהם, וְאחר כך הֶכְנִיסוּם לְחֶדֶר, וחזר וּבָעַל וּמָצָא דָּם בתולים. לאחר שנתברר הדבר אָמַר לוֹ רבי לחתן, מותרת היא וְלַךְ זְכֵה בְּמַקָּחֵךְ. קָרֵי רַבִּי עֲלֵיהֶם את הפסוק באיכה (ד ח) [–דבק] עוֹרָם עַל עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ'. 'צָפַד

משנה

בשעת הנישואין כותב הבעל לאשתו 'שטר כתובה' שבו מפורטים התחייבויות שונות שיש בין הבעל לאשתו, ובעיקרו ההתחייבות שאם תתגרש או תתאלמן תקבל האשה סכום כסף מסוים, והוא הנקרא בלשון המשנה 'כתובה'. המשניות הבאות עוסקות בסכום הכתובה ובשאר פרטי דין זה, ובאופנים בהם פטור הבעל מלתת לה את דמי הכתובה: בְּתוּלָה הנשאת, כְּתוּבָתָהּ מָאתַיִם זוז. וְאַלְמָנָה הנשאת, כתובתה מָנֶה – מאה זוז. בְּתוּלָה שהיא אַלְמָנָה או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה מִן הָאֵירוּסִין – שמת בעלה או גירשה אחר שקידשה קודם שנשאה, וכן אם מת בעלה ללא בנים וחלצה אחיו, כל אלו כְּתוּבָתָן מָאתַיִם זוז, כיון שהן עדיין בתולות. וְכֵן יֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים – אם בא עליה ולא מצא לה בתולים, יכול לטעון עליה טענת בתולים ולהפסידה כתובתה, שהרי נשאה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה והוי מקח טעות.

גמרא

מבארת הגמרא: מַאי – מה משמעות השם 'אַלְמָנָה'. אָמַר רַב חָנָא בַּגְדָתָאָה – מעיר 'בגדת' שבבבל, 'אִלְמָנָה', עַל שֵׁם אותו מָנֶה שמקבלת בכתובתה.

שואלת הגמרא: אם אכן זהו הטעם לשם זה, אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין שכתובתה מאתים, מַאי אִיבָּא לְמֵימַר – מדוע נקראת 'אלמנה' הלא היא מקבלת מאתים זוז, כמבואר במשנה. מיישבת הגמרא: אַיְידֵי דְּהָא קָרֵי לָהּ אַלְמָנָה – אגב כך שקוראים כן לאלמנה מן הנישואין, הָא נַמִּי קָרֵי לָהּ אַלְמָנָה – קוראים כן גם לאלמנה מן האירוסין.

חוזרת הגמרא ומקשה: אַלְמָנָה דְּכִתְיבָא בְּאוֹרַיְיתָא מַאי אִיבָּא לְמֵימַר – אלמנה שמצינו שכתוב בתורה מדוע שמה 'אלמנה', הלא כתובתה מדברי סופרים ומדאורייתא אין לה כתובה כלל, ולא שייך לומר שנקראת אלמנה על שם סכום כתובתה. מיישבת הגמרא: קראה לה התורה 'אלמנה' על שם דַּעֲתִידִין רַבָּנָן דְּמִתַּקְּנִי לָהּ מָנֶה – שעתידים חכמים לתקן לה כתובה מנה.

שואלת הגמרא: וּמִי פָּתַח קְרָא לֶעָתִיד – וכי מצינו שהתורה מכנה שם לדבר שלא היה בזמן נתינת התורה, מחמת שיהיה כן בעתיד. משיבה הגמרא: אִין – אכן מצינו בתורה דבר כזה, דִּכְתִיב בפרשת בריאת העולם (בראשית ב יד) 'וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר', כלומר, שנהר זה זורם בצד מזרח של אשור, וְתָנָא רַב יוֹסֵף, 'אַשּׁוּר' האמור כאן זוֹ העיר שנקראת היום 'סָלִיקָא', וְגם בזה יש לתמוה, מִי חָזֵי – וכי עיר זו היתה בנויה בעת בריאת העולם, אֶלָּא ודאי כתבה זאת התורה על שם דַּעֲתִידָה להיות שם עיר זו, וְהָכָא נַמִּי – אף כאן, לענין אלמנה, כינתה אותה התורה כן על שם דַּעֲתִידָה להיות כתובתה מנה, מתקנת חכמים.

* * *

מביאה הגמרא מימרא נוספת משמו של רב חנא בגדתאה: וְאָמַר רַב חָנָא בַּגְדָתָאָה, מָטָר – גשם, יש בו כמה מעלות, מַשְׁקֶה את הארץ, וּמַרְוֶה אותה, וּמְזַבֵּל – מדשן את האדמה, וּמְעַדֵּן – נותן היא דְּעל ידי כך שאין לה דם, לֹא אָתֵי – לא יבא אדם זה לִידֵי סָפֵק נְפָשׁוֹת, שהרי לעולם היא טהורה.

עוד מעשה בענין דם בתולים: הֲהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי, בְּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי דָּם בתולים באשתי. אָמְרָה לוֹ האשה, רַבִּי, מִמַּשְׁפַּחַת דּוֹרְקָטִי אֲנִי, שֶׁאֵין לָהֶן [–לבנות משפחה זו] לֹא דַּם נִדָּה וְלֹא דַּם בְּתוּלִים, ולכך לא מצא דם. בְּדַק רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּקִרְוֹבוֹתֶיהָ, וּמָצָא כְּדַבְּרֶיהָ, שאין להן דם. אָמַר לוֹ רבן גמליאל, מותרת היא וְלַךְ זְכֵה בְּמַקָּחֵךְ. והוסיף רבן גמליאל ואמר לו, אַשְׁרֶיךָ שְׁזָכִיתָ לְמִשְׁפַּחַת דּוֹרְקָטִי.

מבארת הגמרא: מַאי – מה פירוש השם 'דּוֹרְקָטִי', היינו דּוֹר קָמוּץ – חתור, שאין להם דם נדה ודם בתולים ולכך אין בניהם מרובין. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּנְחוּמִים שֶׁל הֶבֶל נִיחֲמוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְאוֹתוֹ הָאִישׁ במה שאמר לו אשריך שזכית למשפחת דורקטי, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, כְּשֵׁם שֶׁהַשָּׁאוֹר יָפֶה לְעִיסָּה, למהר החמצתה והתפתחה, כָּךְ דָּמִים – דם נדה, יָפִים לָאִשָּׁה למהר הריונה. וְכֵן תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל אִשָּׁה שֶׁדָּמֶיהָ מְרוּבִּין, בָּנֶיהָ מְרוּבִּים. ונמצא שאשה שאין לה דם נדה, חסרון הוא לה משום שאין בניה מרובין, ומה שאמר לו 'אשריך' הוא תנחומין של הבל.

הגמרא מביאה שתי לשונות במה שאמר רבן גמליאל לאותו אדם: אִתְּמַר, רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, 'זְכֵה בְּמַקָּחֵךְ' אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל הזקן לאותו חתן. וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר אֲבִין אָמַר, 'נִתְחַיֵּיב בְּמַקָּחֵךְ' אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל לאותו חתן, כלומר, על כרחך תקבל את החובה שבאה עליך במקח זה שלקחת.

מקשה הגמרא: בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שרבן גמליאל אמר לבעל 'נִתְחַיֵּיב במקחך', הַיְינוּ כדבריו דְּרַבִּי חֲנִינָא, שאמנם חסרון הוא לאשה שאין לה דמים, ועל כרחו יקבל את המקח שבא עליו. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שרבן גמליאל אמר לבעל 'זְכֵה במקחך', מַאי זְכוּתָא – איזה זכות יש באשה זו שאין לה דמים. מיישבת הגמרא: הזכות

המשך בעמוד קפד

עדנה ויופי בפירות, **וּמְמַשְּׁךְ** – מוציא את הפירות מן הארץ. **אָמַר רָבָא בַּר רַבִּי יְשִׁמָעֵאל, וְאִיתֵּימָא רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא, מַאי קְרָא – הֵיכָן נרמזו בפסוק מעלות אלו שבמטר, שנאמר** (תהלים סה יא) **'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה' – שורות המחרישה בארץ ישראל השבע ורוה במים, 'נַחַת גְּדוּדֶיהָ' – שירדו המים משורות המחרישה אל הגדודים והחריצים שבין התלמים ומשם ירוו את התלמים, 'בִּרְבִיבִים תְּמוֹגְגֶנָּה' – בנטפי גשמים תשקה ותרוה אדמתה ועל ידי כך הארץ מזדבלת, 'צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ' – ועל ידי המטר יתברכו הצמחים, והיינו שהפירות יתעדנו ויתמשכו ויצאו מן הארץ.**

* * *

אגב דרשה זו שהוזכרו בה מעלות המטר, מביאה הגמרא דרשה על מעלות המזבח, ודרשה זו נדרשת מנוטריקון האותיות 'מזבח': **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִזְבֵּחַ** יש בו כמה מעלות, שהוא **מֵזִיחַ** – מסיר [והבינה הגמרא שהוא מסיר את העוונות], **וּמַזִּין** את העולם, שבזכות הקרבנות שבאים מהמזון באה ברכה לעולם, **מְחַבֵּב** את ישראל לאביהם שבשמים, **וּמְכַפֵּר** על עוונותיהם. מקשה הגמרא: **הַיְינוּ 'מְכַפֵּר' הַיְינוּ 'מֵזִיחַ'**, הלא שניהם משמעות אחת להם שהמזבח מכפר על העוונות. מבארת הגמרא: אין הכוונה שמזיח את העוונות, אלא **מֵזִיחַ** [–מסיר] **גְּזֵירוֹת** רעות מעל עם ישראל, **וּמְכַפֵּר** היינו שמכפר **עֲוֹנוֹת.**

* * *

מביאה הגמרא מימרא נוספת משמו של רב חנא בגדתאה בדרך זו: **וְאָמַר רַב חָנָא בַּגְדָתָאָה, תַּמְרֵי** – תמרים, יש בהן כמה מעלות, **מְשַׁחֲנָן** – מחממות את הגוף, **מַשְׁבְּעָן** – משביעות, **מְשַׁלְשְׁלָן** – גורמות לרפיון המעיים ולשלשול, **מַאֲשְׁרָן** – מחזקות את כוחו של הגוף, **וְלֹא מְפַגְּמָן** – על אף שהן מתוקות אינן מתענגות על הלב לגרום לאוכלן שיהיה איסטניס ולהרגילו למאכלים מתוקים.

בהמשך למימרא זו מביאה הגמרא את דברי רב: **אָמַר רַב**, מורה הוראה שֶׁאָכַל **תְּמָרִים, אַל יוֹרֶה** לאחר אכילתן הוראה באיסור והיתר, מפני שהן משכרות כיין וטורדות דעתו בשיכור.

מקשה הגמרא: **מַיְתֵיבִי** – שנינו בברייתא, **תְּמָרִים,** האוכלן **בְּשַׁחֲרִית וְעַרְבִית** לאחר סעודתו, הרי הן **יָפוֹת** ומועילות לגוף. והאוכלן **בְּמִנְחָה** קודם סעודתו לאחר שינת הצהרים, **רָעוֹת** הן לגוף. ואילו האוכלן **בַּצָּהֳרַיִם** לאחר ששבע בסעודתו, **אֵין כְּמוֹתָן** לטובה, ומועילות הן לגוף יותר מהאוכלן לאחר סעודת הערב, לפי שהתמרים טבען לשלשל, וביום זמנו בידו לילך לבית הכסא שמחוץ לעיר, מה שאין כן בלילה טורח הוא לו. **וְכֵן** האוכלן בצהרים **מְבַטְּלוֹת** ממנו **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, מַחְשָׁבָה רָעָה** – דאגה, לפי שמשמחות את הלב ובצהרים שעת אורה וצהלה, **וְכֵן** מבטלות **חוֹלִי מֵעַיִם, וְתַחְתּוֹנִיּוֹת** – חולי שבפי הטבעת. הרי שהתמרים טובות לאכילה ואדרבא מסירות דאגה ומחשבות רעות, והיאך אמר רב שהם טורדות את הדעת עד שאין להורות לאחר אכילתן.

מתרצת הגמרא: **מִי אָמְרִינַן דְּלֹא מְעַלּוֹ** – וכי אמר רב שאינן טובות ומועילות לגוף, אכן באמת **עָלּוּיֵי מָעֲלוּ** – מועילות הן מאד לגוף, אבל **וּלְפִי שָׁעָתָא טָרְדָא** – מיד לאחר אכילתן טורדות את הדעת לזמן קצר לפי שעה, **וּמִידֵּי דַּהֲוָה אַחֲמָרָא** – כמו היין, **דְּאָמַר מַר, הַשְּׁוֹתֶה רְבִיעִית יַיִן אַל יוֹרֶה.**

תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לֹא קַשְׁיָא, הָא מִקַּמֵּי נַהֲמָא** – מה שאמר רב שתמרים טורדות דעתו של אדם היינו כשאוכלן קודם סעודתו, ואילו **הָא לְבָתַר נַהֲמָא** – המבואר בברייתא שתמרים מועילות וטובות הוא כשאוכלן לאחר סעודתו. מוכיחה זאת הגמרא: **דְּאָמַר אַבָּיֵי, אָמְרָה לִי אֵם** – האומנת שלי, **תַּמְרֵי מִקַּמֵּי נַהֲמָא** – כשאוכלים תמרים קודם אכילת לחם, הרי הן מזיקות **כִּי נַהֲמָא לְרֵיקוּלָא** – כמו גרזן שמשחית וגודע את ענפי הדקל, ואילו תמרים שאוכלים **בָּתַר נַהֲמָא** – לאחר אכילת לחם, מועילות ומחזקות את הגוף הן **כִּי עֲבָרָא לְדָשָׁא** – כמו בריח המחזיק את הדלת.

אגב שהוזכר 'דשא' מבארת הגמרא את ענין שם זה: **'דֶּשֶׁא'** – הטעם שדלת מכונה 'דשא', **אָמַר רָבָא,** זהו מלשון **'דֶּרֶךְ שָׁם'** – ששם היא דרך הכניסה לבית. הטעם שסולם קרוי **'דַּרְגָּא', אָמַר רָבָא,** מלשון **דֶּרֶךְ גַּג** – שדרכו עולים לגג. והטעם שמיטה נקראת **'פּוּרְיָא', אָמַר רַב פַּפָּא,** לפי **שֶׁפָּרִין וְרָבִין עָלֶיהָ.**

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,